

УДК 342.9

Швець Юрій Юрійович

*кандидат економічних наук, доцент,
докторант*

Львівський університет бізнесу та права

Швец Юрий Юрьевич

*кандидат экономических наук, доцент,
докторант*

Львовский университет бизнеса и права

Shvets Yuriy

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Doctoral Student*

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0002-6557-1416

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА
ОСОБИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ МЕХАНИЗМА
АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВА
ЧЕЛОВЕКА НА ЗДРАВООХРАНЕНИЕ
THEORETICAL AND LEGAL FUNDAMENTALS OF THE
MECHANISM OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL ENVIRONMENT
OF THE RIGHT OF THE PERSON TO HEALTHCARE**

Анотація. Розглянуто елементи механізму адміністративно-правового забезпечення права особи на охорону здоров'я. Зроблено висновок, що адміністративно-правовий механізм захисту права на охорону здоров'я — це система взаємопов'язаних між собою елементів,

здіяяних у процесі захисту зазначеного права. Складниками цього механізму є: об'єкт (правомочності), суб'єкти (органи державної влади, інститути громадянського суспільства, власне громадяни), підстави (юридичні та фактичні), принципи (загальні та спеціальні), форми (судові та несудові), гарантії захисту.

Доведено, що адміністративно-правовий механізм забезпечення права особи на охорону здоров'я характеризується тим, що:

- по-перше, являє собою систему взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою елементів, кожен з яких відіграє власну роль у цілісному механізмі;
- по-друге, виступає у якості своєрідного трансформатора нормативних приписів у практичну можливість, якою може правомочна особа без будь-яких перешкод скористатися у будь-який час або з настанням події чи підстави, з якою законодавство пов'язує виникнення відповідного права (юридичний факт).

Враховуючи глобальну кризу після оголошення ВООЗ пандемії через поширення коронавірусної інфекції COVID-19, запропоновано пріоритетним завданням механізму адміністративно-правового забезпечення права особи на охорону здоров'я закріпити примат права людини, як невід'ємної частини всіх заходів із профілактики, протидії, стримування та лікування COVID-19 та інших захворювань.

Ключові слова: право особи на охорону здоров'я, адміністративно-правовий механізм, COVID-19.

Аннотація. Рассмотрены элементы механизма административно-правового обеспечения права человека на охрану здоровья. Сделан вывод, что административно-правовой механизм защиты права на охрану здоровья - это система взаимосвязанных между собой элементов, задействованных в процессе защиты указанного права. Составляющими

этого механизма являются: объект (правомочия), субъекты (органы государственной власти, институты гражданского общества, собственно граждане), основания (юридические и фактические), принципы (общие и специальные), формы (судебные и несудебные), гарантии защиты.

Доказано, что административно-правовой механизм обеспечения права человека на охрану здоровья характеризуется тем, что:

- во-первых, представляет собой систему взаимосвязанных и взаимодействующих между собой элементов, каждый из которых играет свою роль в целостном механизме;
- во-вторых, выступает в качестве своеобразного трансформатора нормативных предписаний в практическую возможность, которой может правомочное лицо без каких-либо препятствий воспользоваться в любое время или с наступлением события или основания, с которой законодательство связывает возникновение соответствующего права (юридический факт).

Учитывая глобальный кризис после объявления ВОЗ пандемии из-за распространения коронавирусной инфекции COVID-19, предложено приоритетной задачей механизма административно-правового обеспечения права человека на охрану здоровья закрепить примат права человека, как неотъемлемой части всех мероприятий по профилактике, противодействию, сдерживания и лечения COVID-19 и других заболеваний.

Ключевые слова: право человека на охрану здоровья, административно-правовой механизм, COVID-19.

Summary. *The elements of the mechanism of administrative and legal protection of the right of an individual to protect health have been viewed. It's broken down, and the administrative-legal mechanism for the seizure of the*

right to protect health is a system of interconnected elements that are involved in the process of the right to be protected. Warehouse workers: object (competence), subjects (organ of state power, institute of community administration, public community), submissions (legal and factual), principles (headquarters and special institutions), forms (courts I'll take it.

It has been reported that the administrative-legal mechanism of securing the right of an individual to protect health is characterized by the following:

- in the first place, it is a system of interconnecting and mutually modifying elements, leather from what kind of visuals has a role in the whole mechanism;*
- in a different way, in the capacity of a free transformer of normative attributions in a practical capacity, as a person may be competent without any kind of re-code, it will be quicker at any hour, because of the decisions of the submission of the law.).*

Given the global crisis following the WHO declaration of a pandemic due to the spread of coronavirus infection COVID-19, the priority of the mechanism of administrative and legal support of the individual's right to health care is to establish the primacy of human rights as an integral part of all prevention, control, deterrence and treatment COVID-19 and other diseases.

Key words: *the right of an individual to protect health, administrative and legal mechanism, COVID-19.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Для практичної реалізації гарантованого конституціями багатьох держав права особи на охорону здоров'я діє відповідний адміністративно-правових механізм. Від ефективності такого механізму залежить повнота та якість отриманих особою медичних послуг, а також можливість використання інших складових елементів права особи на охорону здоров'я.

Для правничої науки традиційним є підхід, відповідно до якого механізм реалізації будь-якого права являє собою систему взаємодіючих між собою елементів правового, організаційного, економічного та іншого характеру, які в сукупності забезпечують реальне, повне та ефективне виконання всіх елементів, що складають зміст відповідного права. Тобто механізм постає в якості рушійної сили, яка забезпечує перетворення статичних юридично визначених прав на реальні можливості.

Таким чином, проведення всебічного аналізу адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації права особи на охорону здоров'я в деяких зарубіжних країнах дозволить відшукати найбільш дієві способи такої реалізації, які можуть бути використані в якості прикладу для подальшого розвитку системи охорони здоров'я в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання механізму адміністративно-правового забезпечення права особи на охорону здоров'я були предметом наукової уваги багатьох вчених. Серед наукових праць, які слугували теоретичними орієнтирами для даної статті доцільно виокремити З. Чуйко [1], Н. Оніщенко [2], Т. Бабкова [3], М. Савченка [6], Л. Чистоклетова [12]. Водночас, пандемія з COVID-19 внесла свої корективи й до основних елементів досліджуваного нами адміністративно-правового механізму, що й викликало потребу додатковий наукових пошуків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати основні елементи механізму адміністративно-правового забезпечення права особи на охорону здоров'я, запропонувати пріоритетні напрями механізму адміністративно-правового забезпечення даного права з урахуванням пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У правовій науці немає усталеного визначення механізму забезпечення прав і свобод людини і

громадянина. Адже поняття «забезпечення» має широке і багатозначне тлумачення: це і створення надійних умов для здійснення чого-небудь; і гарантування чогось; і захист, охорона кого-, що-небудь від небезпеки [1, с. 85]. У зв'язку з цим на доктринальному рівні використовуються різноманітні термінологічні словосполучення: «механізм забезпечення», «механізм реалізації», «механізм здійснення», «механізм гарантування» прав і свобод людини і громадянина.

Досліджуючи питання щодо визначення механізму забезпечення реалізації права на охорону здоров'я, важливо передусім уточнити значення цих понять.

Так, в теорії права визначено, що реалізація – термін латинського походження (*realis*) і означає «речовий». Поняття «реалізація права» розуміється різними науковцями неоднозначно та, як правило, в узагальненому значенні розглядається як втілення в життя юридичних приписів, що забезпечено гарантіями виконання своїх зобов'язань іншою стороною правовідносин. Що стосується механізму реалізації права, то превалює думка, що це поняття означає діяльність суб'єкта права, зобов'язаної сторони, законотворчого органу, правозастосовного органу та наявні юридичні норми, які регулюють їх діяльність [2, с. 98].

Право — це зумовлена природою людини та суспільства, що виражає свободу особистості, система регулювання суспільних відносин, якій притаманні нормативність, формальна визначеність в офіційних джерелах та забезпеченість можливістю державного примусу [3, с. 95]. Відповідно правовий вплив — це вплив на суспільні відносини як цілісну систему правових засобів. Механізм держави — це система державних органів, за допомогою яких виконуються завдання та функції держави. Тому забезпечення конституційного права особи на охорону здоров'я відбувається передусім за допомогою державного механізму, системи органів державної влади, які і становлять інституційний елемент механізму

забезпечення конституційного права особи на охорону здоров'я.

Що ж до механізму забезпечення прав та свобод людини і громадянина, найчастіше під цим поняттям розуміють систему засобів і чинників, за допомогою яких здійснюється реалізація прав і свобод особи та їх охорона відповідними зобов'язаними суб'єктами державної влади, а у разі порушення – їх захист і відновлення, або ж систему взаємодіючих правових засобів, з допомогою яких держава здійснює юридичний вплив на правовідносини між суб'єктами права з метою визнання, дотримання та реалізації основних прав людини і громадянина [4].

Так, Т. Бабкова під механізмом забезпечення прав і свобод людини та громадянина розуміє динамічну, взаємоузгоджену та взаємопов'язану систему встановлених Конституцією та законами України правових форм, засобів і заходів, за допомогою яких здійснюється реалізація прав і свобод людини та громадянина, їх охорона та захист [5].

На думку М. Савченко, основу механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина становлять правові принципи, норми (юридичні гарантії), а також умови і вимоги діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, громадян, які в сукупності забезпечують дотримання, реалізацію і захист прав та свобод громадян. Є думка, що це система взаємопов'язаних конституційних норм, які закріплюють основні права та свободи громадян і встановлюють гарантії їх реалізації, а також систему органів державної влади, місцевого самоврядування, інших інституцій держави, які забезпечують, охороняють і захищають основні права та свободи громадян [6, с. 74].

На думку К. Гасанова, механізм забезпечення прав людини і громадянина — єдина система взаємодіючих правових засобів, за допомогою яких держава чинить юридичний вплив на правовідносини між суб'єктами права задля визнання, дотримання та реалізації основних прав людини і громадянина [7, с. 197].

Є. Голікова під механізмом пропонує розуміти систему певних елементів, які взаємопов'язані між собою та мають єдину загальну мету. Виходячи з цього вчена робить висновок, що будь-який механізм має свою внутрішньо-організовану побудовану структуру, елементи якої знаходяться у взаємозв'язку та підпорядкуванні [8, с. 131].

Що стосується безпосередньо теми нашого дослідження, ми поділяємо думку вітчизняного дослідника М. Цвіка, що адміністративно-правове забезпечення є цілеспрямованою дією на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [9, с. 327].

До елементів механізму адміністративно-правового забезпечення права особи на охорону здоров'я, відповідно до доктрини адміністративного права ми відносим: норми адміністративного права, що закріплюють права й обов'язки суб'єктів національної системи забезпечення права особи на охорону здоров'я; адміністративно-правові відносини, що мають місце у процесі реалізації особою свого права на охорону здоров'я; акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів забезпечення права особи на охорону здоров'я.

Проаналізувавши дискусію, доходимо висновку, що механізм адміністративно-правового забезпечення права особи на охорону здоров'я є широким поняттям й охоплює «реалізацію прав і свобод людини та громадянина», «охорону прав і свобод людини та громадянина», «захист прав і свобод людини та громадянина». Відповідно до наведених основних доктринальних підходів до розуміння сутності досліджуваної нами правової категорії, вважаємо, що *адміністративно-правовий механізм захисту права на охорону здоров'я* — це система взаємопов'язаних між собою елементів, задіяних у процесі захисту зазначеного права. Складниками цього механізму є: *об'єкт* (правомочності), *суб'єкти* (органи державної влади, інститути громадянського суспільства, власне

громадяни), *підстави* (юридичні та фактичні), *принципи* (загальні та спеціальні), *форми* (судові та несудові), гарантії захисту.

Необхідно зауважити, що самі елементи адміністративно-правового механізму забезпечення права особи на охорону здоров'я можна розділити на міжнародні та національні.

Національні механізми діють на території певної країни. Зокрема, в Україні організаційна складова адміністративно-правового механізму забезпечення права особи на охорону здоров'я реалізується через діяльність:

- профільних комітетів Верховної Ради України;
- Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- Генеральної прокуратури України;
- інституту адвокатури (інститут надання правової допомоги);
- Міністерства внутрішніх справ України (в частині формування та розвитку внутрішньовідомчого контролю за дотриманням прав людини);
- Міністерства юстиції України;
- інших центральних органів виконавчої влади (в частині забезпечення та захисту прав людини);
- правозахисних організації (національні та міжнародні); науково-дослідних установ;
- засобів масової інформації тощо [343, с.33-34].

В реалізації правової складової адміністративно-правового механізму забезпечення права особи на охорону здоров'я особливе місце займають принципи, що забезпечують вільний розвиток і гідне існування кожної особистості.

До них належать принципи гуманізму, рівноправності, єдності прав і обов'язків, свободи самовираження й діяльності, гарантованості прав і свобод, загальності прав і свобод, їх невідчужуваності тощо. Завдяки цим

принципам досягається, по-перше, необхідний баланс конституційних цінностей при їхній реалізації в чинному законодавстві, а по-друге - у правозастосовній практиці, у випадку виникнення прогалин і протиріч у чинному законодавстві. По-третє, існування цих принципів є результатом інтеграції загальноновизнаних норм міжнародного права в вітчизняному законодавстві, що дозволяє забезпечувати й захищати право особи на охорону здоров'я в Україні на рівні цивілізованих світових стандартів.

Нормативно-правова основа, що визначає статус суб'єктів, що здійснюють захист права особи на охорону здоров'я а також правовідносин, що виникають між ними також становить зміст адміністративно-правового механізму захисту права особи на охорону здоров'я, до якого слід включити й дії уповноважених суб'єктів захисту й охорони, дії самої людини, чиї права порушені, у відношенні до правопорушника з метою попередження й припинення правопорушення або відновлення порушених прав та свобод [10].

Адміністративно-правовий механізм забезпечення права особи на охорону здоров'я реалізується в двох основних формах, що мають різні види реалізації:

1) судовий захист, який, залежно від суб'єкта, що його здійснює, поділяється на такі види:

- а) захист прав і свобод судами загальної юрисдикції;
- б) захист прав і свобод ЄСПЛ;

2) позасудовий захист, який залежно від суб'єкта, що його здійснює, поділяється на такі види:

- а) державний позасудовий захист;
- б) захист прав і свобод органами місцевого самоврядування;
- в) захист громадськими організаціями та об'єднаннями, професійними спілками;
- г) самозахист прав;

г) захист прав і свобод міжнародними організаціями.

Пояснюючи природу адміністративно-правового механізму забезпечення права особи на охорону здоров'я, необхідно погодитись з думкою Д. Подпіснова, який зазначає, що в ідеалі саме цінності природного права (покликані до життя самою природою людини як біологічної та соціальної істоти, належні їй від народження і до смерті, пріоритетні (верховні) щодо норм позитивного права, творцем яких є держава) в першу чергу втілюються у приписах законодавчих актів в правовій державі [11, с. 108]. Однак, на практиці для втілення правових приписів у життя часто необхідні активні вольові дії, як зі сторони правомочного, так і зобов'язаного суб'єкта. Крім того, мають функціонувати належні організаційні та інституційні умови, за яких можлива практична реалізація відповідних прав.

Підсумовуючи наше дослідження, зазначимо, що адміністративно-правовий механізм забезпечення права особи на охорону здоров'я характеризується тим, що:

- *по-перше*, являє собою систему взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою елементів, кожен з яких відіграє власну роль у цілісному механізмі;

- *по-друге*, виступає у якості своєрідного трансформатора нормативних приписів у практичну можливість, якою може правомочна особа без будь-яких перешкод скористатися у будь-який час або з настанням події чи підстави, з якою законодавство пов'язує виникнення відповідного права (юридичний факт).

Підводячи підсумок, адміністративно-правовий механізм забезпечення права особи на охорону здоров'я можна визначити як систему закріплених у законодавстві юридичних, організаційних, інституційних, економічних та інших засобів та умов, які в сукупності створюють можливість для безперешкодної та повної реалізації особою всіх основних

складових права на охорону здоров'я.

Сьогодні в Україні триває медична реформа, яка крім іншого, стосується також модернізації вітчизняної системи охорони здоров'я. У зв'язку з цим постає завдання визначити найбільш оптимальну модель організації системи охорони здоров'я в Україні, яка гарантувала б реалізацію всіх основних елементів означеного права.

За Конституцією, громадянам гарантується право на охорону здоров'я — одне з найважливіших конституційних прав людини, з огляду на особливу сутність і значущість охоронюваного блага. На наш погляд, цінність здоров'я, що сутнісно є невідчужуваним благом, полягає у тому, що без нього зменшується або втрачається значення багатьох інших благ і цінностей. Цим детермінований характер обов'язків України як соціальної держави, яка визнає свою відповідальність за збереження і зміцнення здоров'я громадян, забезпечення належного правового регулювання відносин, пов'язаних із реалізацією конституційного права на охорону здоров'я.

Визнання на конституційному рівні людини, її життя і здоров'я найвищою соціальною цінністю в Україні зумовлюють обов'язок держави не лише гарантувати, а й реально забезпечувати невід'ємні та непорушні права громадян на охорону здоров'я.

Чинне законодавство України в галузі охорони здоров'я наголошує на тому, що пріоритетним напрямом діяльності держави є гарантування прав пацієнтів, проте реальне дотримання та забезпечення відповідних конституційних прав залишається проблемним. Причина цієї колізії в тому, що нині в Україні немає комплексного дієвого підходу до вдосконалення існуючих та запровадження нових елементів механізму реалізації конституційного права особи на охорону здоров'я.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Підсумовуючи теоретичний аналіз основних елементів

механізму адміністративно-правового забезпечення права особи на охорону здоров'я та враховуючи глобальну кризу після оголошення ВООЗ пандемії через поширення коронавірусної інфекції COVID-19, пріоритетним завданням такого механізму вважаємо примат права людини, як невід'ємної частини всіх заходів із профілактики, протидії, стримування та лікування COVID-19 та інших захворювань [12].

Така концепція примату права особи на охорону здоров'я має визначати наступні пріоритети механізму адміністративно-правового забезпечення даного права:

1) карантинні заходи, а особливо ті, що обмежують права на свободу та безпеку особи, мають прийматися та вводитися виключно на недискримінаційній основі. У випадку прийняття рішення щодо таких обмежень вони мають бути адекватними ситуації і мати законне обґрунтування. За умови, що є можливість обирати обмежувальні заходи, слід обирати менш жорсткі. Крім того такі заходи мають бути обмежені в часі та періодично переглядатися;

2) обмеження та заборони, які стосуються подорожей та пересування мають бути законними, обґрунтованими та відповідати ситуації. Відповідно такого роду заходи мають бути мінімально обмежувальними;

3) забезпечення права особи на доступ до інформації, зокрема щодо масштабів загрози здоров'ю; можливого застосування заходів зі зменшення ризиків; можливих негативних наслідків запропонованого лікування та вакцинації тощо;

4) забезпечення механізмів соціального захисту на період дії карантинних та обмежувальних заходів (оплачувані лікарняні, відпустки по догляду за дитиною, підтримка трудової міграції, виплати по безробіттю та ряд інших);

5) забезпечення медичних працівників, та інших осіб, професія яких передбачає підвищенні ризики зараження інфекційною та іншою хворобою, відповідним і якісним обладнанням особистого захисту, інформацією, тренінгами та психологічною підтримкою. Крім того, механізм адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я має забезпечити створення механізмів для надання допомоги родинам медичного персоналу та іншим сім'ям, члени/-чині яких заразилися коронавірусом або померли через цю хворобу в результаті своєї особливої вразливості до зараження коронавірусом;

б) дотримання міжнародних стандартів із забезпечення рівного доступу до лікування, вакцинації, інших медичних послуг. Для цього держава має налагодити співпрацю з усіма зацікавленими сторонами (включно з фармацевтичними компаніями) для досягнення цієї мети, за умови того, що цей процес ґрунтуватиметься на дотриманні прав людини;

7) розробка додаткових механізмів (зокрема нових медичних протоколів) для забезпечення найбільш вразливих категорій населення від зараження хворобою COVID-19 (особи хворі на астму, діабет, серцево-судинні паталогії);

8) посилити заходи соціального та економічного захисту, спрямовані на підтримку базово необхідних прав (включно з правами на житло та їжу) осіб, які опинилися в особливо загрозливому становищі та осіб, чиї прибутки скоротились через кризу, осіб, які втратили роботу. Це питання особливо нагальне, коли йдеться про людей, що живуть на вулиці, яких влада повинна помістити в місце, де буде захищено їхнє права на здоров'я.

Література

1. Чуйко З.Д. Конституційно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 8. С. 81-89.
2. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
3. Тлумачний словник з теорії держави і права / авт.-упоряд. К. Г. Волинка. К. : Магістр-XXI сторіччя, 2006. 112 с.
4. Нікітенко Л. О. Зміст механізму забезпечення конституційного права на підприємницьку діяльність. URL: <http://pravoznaves.com.ua/period/article/2817/%CB>
5. Бабкова Т. В. Право громадян на соціальний захист та його забезпечення органами судової влади в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 – конституційне права; муніципальне право. Х., 2014. 221 с.
6. Савченко М. Д. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина // Вісн. Конституційного Суду України. 2000. № 1. С. 68-83.
7. Гасанов К. К. Конституционный механизм защиты основных прав человека: монографія. М. : Юнити-дана, Закон и право, 2004. 432 с.
8. Голікова Є.О. Юридичний механізм реалізації трудових прав працівників: поняття та мета // Європейські перспективи. 2012. № 4 ч. 2. С. 130-134.
9. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права: підруч / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Рогачова, О.В. Петришин, С.М. Олейников; М.В. Цвік (ред.). Х.: Право, 2002. 432 с.
10. Уваров А.А. Конституционно-правовой механизм охраны и защиты прав и свобод человека. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionno-pravovoy-mehanizm->

ohrany-i-zaschity- prav-i-svobod-cheloveka

11. Подпіснєв Д.С. Ознаки реалізації норм права // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2013. Вип. 3 (19). С. 107-111.
12. Chystokletov Leontii Grugorovych, Tkachuk Taras Yuriiiovych, Yarmol Liliia Volodymyrivna, Shvets Yuriy Yuriiovich, Yosyfovych Danylo Igorovych Administrative and legal principles of human rights protection in the conditions of coronavirus COVID-19 in Ukraine // Journal of critical reviews. 2020. Vol 7, Issue 18. PP. 1316-1323. doi: [10.31838/jcr.07.18.169](https://doi.org/10.31838/jcr.07.18.169)

References

1. Chujko Z.D. Konstytucijno-pravovyj mekhanizm zabezpechennja nacionaljnoji bezpeky Ukrajinj // Bjuletenj Ministerstva justyciji Ukrajinj. 2006.# 8. S. 81-89.
2. Teorija derzhavy i prava. Akademichnyj kurs: pidruchnyk / za red. O.V. Zajchuka, N.M. Onishhenko. K. : Jurinkom Inter, 2006. 688 s.
3. Tlumachnyj slovnyk z teoriji derzhavy i prava / avt.-uporjad. K. Gh. Volynka. K. : Maghistr-KhKhI storichchja, 2006. 112 s.
4. Nikitenko L. O. Zmist mekhanizmu zabezpechennja konstytucijnogho prava na pidpryjemnycjku dijajlnistj. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/2817/%CB>
5. Babkova T. V. Pravo ghromadjan na socialjnij zakhyst ta jogho zabezpechennja orghanamy sudovoji vlady v Ukrajinj: dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.02 – konstytucijne prava; municypaljne pravo. Kh., 2014. 221 s.
6. Savchenko M. D. Konstytucijnij Sud i ombudsmen u derzhavnomu mekhanizmi zakhystu prav ta svobod ljudyny i ghromadjanyna // Visn. Konstytucijnogho Sudu Ukrajinj. 2000. # 1. S. 68-83.

7. Ghasanov K. K. Konstitucionnyj mekhanizm zashhity osnovnykh prav cheloveka: monografija. M. : Junyty-dana, Zakon y pravo, 2004. 432 s.
8. Gholikova Je.O. Jurydychnyj mekhanizm realizaciji trudovykh prav pracivnykiv: ponjattja ta meta // Jevropejsjki perspektyvy. 2012. # 4 ch. 2. S. 130-134.
9. Cvik M.V. Zagaljna teorija derzhavy i prava: pidruch / M.V. Cvik, V.D. Tkachenko, L.L. Roghachova, O.V. Petryshyn, S.M. Olejnykov; M.V. Cvik (red.). Kh.: Pravo, 2002. 432 s.
10. Uvarov A.A. Konstitucionno-pravovoj mekhanizm okhrany y zashhity prav y svobod cheloveka. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitucionno-pravovoy-mehanizm-okhrany-i-zaschity-prav-i-svobod-cheloveka>
11. Podpysnov D.S. Oznaky realizaciji norm prava // Visnyk NTUU «KPI». Politologhija. Sociologhija. Pravo. 2013. Vyp. 3 (19). S. 107-111.
12. Chystokletov Leontii Grugorovych, Tkachuk Taras Yuriiovych, Yarmol Liliia Volodymyrivna, Shvets Yuriy Yuriyovich, Yosyfovych Danylo Igorovych Administrative and legal principles of human rights protection in the conditions of coronavirus COVID-19 in Ukraine // Journal of critical reviews. 2020. Vol 7, Issue 18. PP. 1316-1323. doi: 10.31838/jcr.07.18.169